

Розділ VII. Історичні аспекти педагогічних досліджень

doi: 10.15330/msuc.2017.16.143-145

Тетяна Дудка,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

Tatyana Dudka,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv)
kiev.professor@gmail.com

УДК 373.5
ББК 74.2(4Укр)

ПРЕДМЕТНА НАПОВНЕНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ДАВНЬОРУСЬКИХ ПРОСВІТНИКІВ XII-XIV СТ.

SUBJECT FULLNESS OF EDUCATIONAL VIEWS ANCIENT RUS ENLIGHTENERS OF THE XII-XIV CENTURY

Статтю присвячено цілісному аналізу теоретичної спадщини давньоруських просвітників. Висвітлено ідейну сутність педагогічних поглядів давніх мислителів. Окреслено домінуючі педагогічні принципи, методологічні підходи, які були новаторськими по відношенню до досліджуваної історичної епохи.

Метою статті є розкриття предметної наповненості педагогічних поглядів давніх просвітників, які були поширені на теренах Київської Русі в XII-XIV ст.

Охарактеризовано вплив історіософських детермінант на формування ідейних переконань тогочасних просвітників.

Акцентовано увагу на ціннісних орієнтирах освіти, які віддзеркалювали рівень соціокультурного розвитку держави.

У дослідженні було використано історико-педагогічний, історико-генетичний, поетапно-проблемний, хронологічно-змістовний та біографічний методи. Використання такого широкого методологічного спектру дозволило структурувати детермінанти розвитку просвіти на території Київської Русі.

Доведено, що предметна наповненість педагогічних поглядів просвітників слугувала незмінним джерелом обґрунтування ідейного змісту організації навчально-виховного процесу досліджуваного періоду.

Ключові слова: просвітники, педагогічні погляди, освіта, православ'я, грамотність.

The article is concerned with the complete analysis of the theoretical heritage of the old Russian enlighteners. The ideological essence of pedagogical views of ancient thinkers has been revealed. The dominant pedagogical principles, methodological approaches that were innovative in relation to the historical era under study have been determined. The purpose of the article is to reveal the meaningful content of the pedagogical views of the old enlighteners that were spread on the territory of Kievan Rus in the 12th-14th centuries. The author reveals the influence of history-philosophical determinants on the formation of the ideological convictions of the enlighteners of that time. The attention is focused on the value orientations of education that reflected the level of socio-cultural development of the state. Historical and pedagogical, historical and genetic, stage-by-stage problem, chronologically meaningful and biographical methods have been used in the research. The use of such a broad methodological spectrum has allowed to structurize the determinants of development of the Enlightenment on the territory of Kievan Rus. It is proved that the pedagogical views of these enlighteners served as an unchangeable source of substantiation of the ideological content of the organization of teaching and educational process of the period under study.

In the stated historical period, the Enlightenment functions in the context of the solution of two tasks - the spread of Christianity and education, on which the idea of the primary development of the spiritual sphere of an individual, its religiosity and morality is imposed. The above stated determinants become the fundamental idea of the Orthodox Enlightenment, and they grow into a trend in the civilizational context. With a view to realizing the abovementioned tasks, the Orthodox Church has presented a fairly extensive pedagogical space for the world overview, in which the Enlightenment was harmoniously combined with teacher's bookishness, sacred art, sermons and missionary work.

Keywords: enlighteners, pedagogical views, education, Orthodoxy, literacy.

Статья посвящена целостному анализу теоретического наследия древнерусских просветителей. Раскрыта идейную сущность педагогических взглядов древних мыслителей. Определены доминирующие педагогические принципы, методологические подходы, которые были новаторскими по отношению к исследуемой исторической эпохи.

Целью статьи является раскрытие предметной наполненности педагогических взглядов древних просветителей, которые были распространены на территории Киевской Руси в XII-XIV вв.

Автор раскрывает влияние историософских детерминант на формирование идейных убеждений тогдашних просветителей.

Акцентируется внимание на ценностных ориентирах образования, которые отражали уровень социокультурного развития государства.

В исследовании были использованы историко-педагогический, историко-генетический, поэтапно-проблемный, хронологическо-содержательный и биографический методы. Использование такого широкого методологического спектра позволило структурировать детерминанты развития просвещения на территории Киевской Руси.

Доказано, что предметная наполненность педагогических взглядов просветителей служила источником обоснования идейного содержания организации учебно-воспитательного процесса исследуемого периода.

Ключевые слова: просветители, педагогические взгляды, образование, православие, грамотность.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Утвердження на території України гуманістичної парадигми, передбачає необхідність переосмислення історичних витоків цінних педагогічних ідей, зорієнтованих на виховання свідомого підростаючого покоління. У цьому контексті, аксіологічність предметної наповненості теоретичної спадщини вітчизняних просвітителів виявляється у духовній багатогранності та ціннісній зорієнтованості.

Актуальність дослідження продиктована необхідністю екстраполяції у сучасний соціокультурний процес цінних педагогічних ідей, напрацьованих представниками різних інституцій в процесі їх практичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Враховуючи вище викладене, заявлена титульна тематика залишається мало дослідженою у історико-педагогічній науці та філософії освіти.

Окреслення окремих аспектів досліджуваного педагогічного феномену знаходимо на сторінках творчих нарисів О. Сухомлинської, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, В. Євтуха, В. Сиротюка, та ін.

Формування мети статті. Відповідно до мети визначено основні завдання дослідження:

- проаналізувати стан проблеми, яка досліджується на міжгалузевому рівні;
- дослідити вплив досліджуваного педагогічного феномену на розвиток педагогічної теорії та практики названої історичної епохи;
- популяризувати досвід подвижницької діяльності давньоруських просвітителів XII-XIV ст.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Аналіз джерельних матеріалів засвідчив, що у школах підвищеного типу досліджуваної епохи предметна наповненість відображала домінування граматики. Під нею розумілося вивчення слов'янської і староруської мов за однойменними правилами, які були основою всіх предметів.

Разом із граматику викладалися основи поезики і риторики (на матеріалах трактату Георгія Хіровоска «О образехъ»), у яких віддзеркалювалися прийоми і засоби ораторського мистецтва [3, с. 147-173].

Із богословського блоку, викладалися елементи філософії, діалектики та логіки, які логічно влітали в курс теології. Головним навчальним посібником того часу була книга Іоанна Дамаскина «Джерело знань». Перша частина вище названого доробку увійшла в широкий обіг давньоруського духовенства ще з XI ст. [1, с. 68].

Історичні знання черпали з «Повісті минулих літ», в якій закладалися основи вітчизняної історичної науки та історичної освіти.

Джерелами точних наук слугували «Збірники 1073 року», та «Збірник 1076 року», де містилися математичні фрагменти, розроблені Арістотелем, статті з граматики, філософії та інших дисциплін [7]. Фундаментом юридичних знань була «Руська правда» – основна пам'ятка правового законодавства того часу [5, с. 7].

Вагомим досягненням у методиці викладання математики на теренах Київської Русі стало видання ієродиякономом Антонієм Римлянином Кіріком «Учение им же ведати человеку числа всех лет» (1136 р.) [6]. У вище викладеній письмовій пам'ятці чітко прослідковувалося дотримання одного з дидактичних принципів – зв'язку навчання з життям. Дана розробка свідчила про якісно новий етап розвитку у методиці навчання (акцент не лише на образне, а передусім на абстрактне мислення вихованців). Якщо перші два рівні в методиці Кіріка (побутовий і образний) відповідали середньовічній народній педагогіці, то третій (абстрактний) поєднував у собі дещо новий щабель розвитку «книжного навчання» [6].

Обґрунтовуючи нагальну необхідність підготовки освічених представників інтелігенції, Ярослав акцентував увагу на перетворенні придворної школи у навчальний заклад вищого типу. Цілком очевидним є і той факт, що якщо б Київська Русь не набула статусу міжнародного освітнього центру – вона не була б привабливою для цілої плеяди майбутніх європейських правителів і вельмож.

У Києво-Печерському патерику зазначається, що у XII-XIII ст. на територію Київської Русі прибуло чимало представників із Вірменії. Дослідниця Е. Яцкевич знайшла в архіві вірменських актів XIII-XIV ст. дані про існування в їхній спільноті давньої традиції збирати кошти на заснування шкіл [8, с. 121]. Їх національні колонії існували не лише у Києві, але й у Володимирі-Волинському, Кам'янець-Подільському, Галичі, де вони відкривали свої школи [8, с. 121-136].

Арабський педагог XII ст. Абу Хамід аль-Гарнати, побувавши в Іспанії, Єгипті та інших країнах, не оминув своєю увагою і територію Київської Русі [2]. У своїх записах просвітник повідомляє про функціонування у Києві школи, де він навчав основам мусульманського права - «І прибув я в місто слов'ян, яке називають «Гор[од] Куйав» (Київ). А у ньому тисячі... тюрків, які спілкувалися між собою на тюркській мові... Я влаштував для цих мусульман... моління і навчав їх... у місцевих школах» [8, с. 221].

У досліджуваній період, діти деяких князів і бояр мали змогу навчатися на території Європи. У давньоруській пам'ятці XIII ст. «Моління» Данила Заточника знаходимо такі слова автора, які дотичні до обраної проблематики:

«...я не мандрував за моря з метою відвідання декількох уроків у філософів, але як бджілка, яка припадає до різних квітів, наповнюючи соти медом, так і я з багатьох книг черпав солодкість нашаровану на мудрість» [4, с. 37-38].

З вище викладеного можемо зробити висновок, що детермінантами розвитку давньоруського просвітництва XII-XIV ст. були наступні:

- відкриття княжих та монастирських шкіл, у яких здобували освіту підвищеного типу, так звану «книжну освіту»;
- запровадження «книжного навчання»;
- тісний взаємозв'язок руської освіти з потребами слов'янського суспільства та культурними орієнтирами;
- послідовне та систематичне культурне зростання. Це була єдина загальнодержавна політика з питань планування та реалізації програми розвитку освіти;
- підвищення загального рівня грамотності населення забезпечувало здобуття широкого визнання на міжнародній арені;
- розквіт книжності, що сприяло забезпеченню успіху у боротьбі Києва за політичну та культурну самостійність;
- активізація перекладу іноземної літератури книжниками XI ст., свідчила про засвоєння ними складних філософських понять у школах підвищеного типу;
- реальна історична взаємодія християнського та язичницького елементів культури сприяла виникненню унікального синтезу в духовному досвіді людини досліджуваної епохи, що відтворювалося в характері культурного мислення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, розвиток просвітництва у просторі та часі названої епохи не був обмеженим, а навпаки досить глибоким та змістовим. В своїй первинній формі, окреслений феномен спрямовувався на широке проповідування, та поширення християнського вчення.

Узагальнюючи розвиток православної освіти, в контексті дослідження просвітництва, слід підкреслити, що педагогічні знання у Київській Русі мали виключно церковний характер. Вони змістовно наповнювалися народною мудрістю (фольклором, звичаями, обрядами, нормами, та ін.). Педагогічне знання, як губка, увібрало в себе досить близькі до етнічних цінностей християнські норми – милосердя, любов, добро, та ін.

Проведений історико-педагогічний аналіз засвідчив, що православна першооснова стала вирішальним фактором у формуванні феноменології просвітництва, оскільки, обумовлювалася рівнем суспільно-політичного розвитку Київської Русі. В окреслений історичний період, просвітництво функціонувало з метою розв'язання двох завдань – поширення християнства та освіти, та первинного розвитку духовної сфери особистості на засадах моральності. Вище викладені детермінанти, стали основоположною ідеєю православного просвітництва у цивілізаційному контексті, та переросли у тенденцію. З метою реалізації вище перелічених завдань українське православ'я презентувало на широкий загал гармонічне поєднання учительської книжності з сакральним мистецтвом, проповідями та місіонерством. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розгляді аксіологічної сутності творчої спадщини педагогічних персоналій досліджуваної епохи.

1. Білодід Ю. Філософія: Український світоглядний акцент: Навчальний посібник/ Юрій Білодід. – К.: Кондор, 2006. - 355 с.
2. Большаков О.Г. Путешествие Абу Хамида аль-Гарнати в Восточную и Центральную Европу (1131–1153 гг.) / О.Г. Большаков, А.Л. Монгайт. – М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1971. – 134 с.
3. Бортник Ф. К истории славянского Паримейника (паремейные чтения книги Исход) / Ф. Бортник// Традиции древнейшей славянской письменности и языковая культура восточных славян. – М., 1991. – С. 147-173.
4. Гудзий Н.К. Моление Даниила Заточника / Н.К. Гудзий// История русской литературы. – М., 1946 – Т 2. – С. 35-45.
5. Мишанич О.В. Прийняття християнства і давнє українське письменство/ О.В. Мишанич // Кризь віки.– К.: АТ «ОБЕРЕГИ», 1996.– С. 5-23.
6. Симонов Р.А. О композиционной структуре «Учения» Кирика Новгородца (1136 г.) / Р.А. Симонов // Историко-математические исследования. – М.: Наука, 1973. – Вып.16. – С. 264–277.
7. Софийская первая летопись старшего извода/ Подг. текста С.Н. Кистерева и Л.А. Тимошиной, предисл. Б. М. Клосса. - М.: ЯРК, 2000. – 320 с.
8. Яцкевич Е.А. Памятники армянской культуры во Львове / Е.А.Яцкевич // Исторические связи и дружба украинского и армянского народов: Сб. ст. – Ереван, 1961. – 364 с.

Reference

1. Bilodid Yu. Filosofiya: Ukrayinskyj svitoglyadnyj akcent: Navchalnyj posibnyk/ Yurij Bilodid. – K.: Kondor, 2006. - 355 s.
2. Bolshakov O.G. Puteshestvie Abu Hamida al-Garnati v Vostochnuyu i Centralnuyu Evropu (1131–1153 gg.) / O.G. Bolshakov, A.L. Mongajt. – M.: Glavnaya redakciya vostochnoj literatury izdatel'stva «Nauka», 1971. – 134 s.
3. Bortnik F. K istorii slavyanskogo Parimejnika (paremejnye chteniya knigi Iskhod) / F. Bortnik// Tradicii drevnejshej slavyanskoj pismennosti i yazykovaya kultura vostochnyh slavyan. – M., 1991. – S. 147-173.
4. Gudzij N.K. Molenie Daniila Zatochnika / N.K. Gudzij// Istoriya russkoj literatury. – M., 1946 – Т 2. – S. 35-45.
5. Myshanych O.V. Pryjnyattya khrystyianstva i davnye ukrajin'ske pysmenstvo/ O.V. Myshanych // Kriz viky.– K.: АТ «ОБЕРЕГЫ», 1996.– С. 5-23.
6. Simonov R.A. O kompozicionnoj strukture «Ucheniya» Kirika Novgorodca (1136 g.) / R.A. Simonov // Istoriko-matematicheskie issledovaniya. – M.: Nauka, 1973. – Vyp.16. – S. 264–277.
7. Sofijskaya pervaya letopis starshego izvoda/ Podg. teksta S.N. Kistereva i L.A. Timoshinoj, predisl. B. M. Klossa. - M.: YARK, 2000. – 320 s.
8. Yackevich E.A. Pamyatniki armyanskoj kultury vo Lvove / E.A.Yackevich // Istoricheskie svyazi i druzhba ukrainskogo i armyanskogo narodov: Sb. st. – Erevan, 1961. – 364 s.